

İNGİLİZ BELGELERİNDE ASKERİ KONTROL SUBAYI YÜZBAŞI FORBES'UN TUTUKLANMASI*

Merve DOĞAN KADER**

ÖZ

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'yla Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilen Osmanlı Devleti'nde, ateşkesi müteakip, İtilaf Devletleri'nin işgalleri görülmüştür. Bunlardan birisi de İngiltere'nin, Samsun ve çevresindeki asayişsizliği sebep göstererek, Samsun ve Merzifon'u işgalidir. Askeri birliklerden başka bölgeye gelen Kontrol Subayları ise çevredeki durumları rapor olarak, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne göndermişlerdir. İşgallere karşı başlayan milli teşkilatlanmanın Mustafa Kemal Paşa önderliğinde büyümesinden tedirgin olan İtilaf Devletleri, İstanbul'u 16 Mart 1920'de işgal etmiştir. Milli cepheden İstanbul'un işgaline karşı gelen tepkilerden bir tanesi de, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen emirle, ülkedeki İtilaf subaylarının tutuklanmasıdır. Bu emirle Amasya'da tutuklanan İngiliz subaylarından birisi de Samsun'daki İngiliz Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'tur. Bu çalışmada Samsun'daki Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'un tutukluluğu sürecinde yaşadıklarını aktaran raporuyla birlikte, yine Samsun'da onunla birlikte çalışan Siyasi Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring'in bu olaya dair raporları incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: İstanbul'un İşgali, Samsun, Amasya, Mustafa Kemal, Yüzbaşı Forbes, Yüzbaşı Perring.

THE ARREST OF MILITARY CONTROL OFFICER CAPTAIN FORBES IN BRITISH DOCUMENTS

ABSTRACT

The Ottoman Empire withdrew from the First World War with the Armistice of Mudros on October 30, 1918. Following the ceasefire, the Entente Powers occupied some regions in Anatolia. Concerning public order and security, England invaded Samsun and Merzifon and the surroundings. The Control Officers who came to the region in the wake of the military units reported the situation in Samsun to the British High Commissioner in Istanbul. The Entente Powers were uneasy about the growth of the national organisations against the occupations.

* *Gönderim Tarihi: 01.03.2021. Kabul Tarihi: 25.03.2021.*

** *Öğr. Gör. Dr., Biruni Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, İSTANBUL. mkader@biruni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8486-2403.*

These organisations were encouraged by the leadership of Mustafa Kemal Pasha, particularly after the seizure of İstanbul by the Allied forces on March 16, 1920. One of the reactions from the national front against the occupation of İstanbul by the arrest of the Entente officers in the country by Mustafa Kemal Pasha's order. Captain Forbes, a British officer, was arrested in Amasya with this order, the British Military Control Officer in Samsun. In this study, Captain Forbes' report will be examined regarding his experiences during his detention. The study also examines the report of Captain Perring, another central control officer, who was Forbes' colleague in Samsun at the time.

Keywords: Occupation of İstanbul, Samsun, Amasya, Mustafa Kemal, Captain Forbes, Captain Perring.

Giriş

Osmanlı Devleti 1914 yılında girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'yla çekilmiştir. Bu antlaşmanın, savaşı bitirmekten çok, Osmanlı Devleti topraklarını İtilaf kuvvetleri işgaline açtığı görülmektedir. Nitekim İtilaf Devletleri, antlaşmayı müteakip her fırsatta 7. maddeyi öne sürerek, işgallerde bulunmuşlardır.¹

İtilaf Devletleri, 8 Kasım'dan itibaren İstanbul limanına gelmeye başlamış, 13 Kasım 1918'de 61 parçadan oluşan İtilaf donanmasını da İstanbul'a demirlemişlerdir. Aynı gün 73'e ulaşan İtilaf Devletleri gemilerinin sayısı, birkaç gün içerisinde 167'yi bulmuştur. 13 Kasım günü ikinci defa, 616 İngiliz, 540 Fransız, 470 İtalyan olmak üzere, 3.626 asker General F. M. Wilson kumandasında karaya çıkarılmıştır. Bu kuvvetler kısa süre sonra İstanbul'un farklı yerlerine dağılarak kendilerine karargâhlar kurmuşlardır.²

Askeri kuvvetlerden başka İstanbul'da İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlikleri kurulmuştur. Bunlardan, İtilaf donanmasının başında İstanbul'a gelen Amiral Calthorpe, İngiliz Yüksek Komiseri olarak atanmıştır. Ayrıca İngiliz Yüksek Komiserliği'nde Osmanlı ülkesinde kimin hangi görevle çalışacağı belirlenmiş ve bir istihbarat ağı kurulmuştur.³ İngiltere oluşturduğu bu ağ ile tüm Türkiye'de olduğu gibi, Karadeniz'de de denetim sağlamaya çalışmıştır.

Mondros Ateşkesini takip eden günlerde Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Samsun ve çevresinden gelen şikâyetler üzerine, 1918 yılının Kasım ayının sonunda Amiral Calthorpe ve Fransız Amiral Amet, Müslüman halkın Hristiyan-

¹ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara 1973, C:I, s. 32, 39.

² Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Ankara 2014, s. 8.

³ Mehmet Okur- Murat Küçükkuşurlu, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele (1918-1920)*, Trabzon 2006, s. 24.

ları öldürmek amacıyla silahlandıklarını belirterek, Samsun'da mütareke hükümlerinin uygulanması için talepte bulunmuşlardır. Durumun düzeltilmesi için İngiltere Dışişleri Bakanlığı, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne, bölgeye subay ve gemilerin gönderilmesiyle tedbir alınıp alınamayacağını sormuştur.⁴ Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb, buna karşılık 17 Şubat 1919'daki telgrafıyla, Samsun ve Trabzon bölgesi için asker istediğini belirtmiştir.⁵ Onun bu isteği üzerine General Milne, Samsun'a 9 Mart 1919'da 200 kişilik askeri birlik göndermiştir. Bu askerler bölgede Rumların sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Ardından 30 Mart'ta Merzifon'a bir birlik gönderilerek burası da işgal edilmiştir.⁶ Birliklerden başka, İngiliz subaylarından Yüzbaşı Perring 13 Mart, Yüzbaşı Hurst 24 Mart ve Yüzbaşı Elliott ise 28 Mart 1919'da bölgeye gönderilmiştir.⁷

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Samsun'a gelen İngiliz Kontrol Subayları (Yüzbaşı Hurst, Yüzbaşı Perring, Yüzbaşı Salter, Yarbay Ian Smith), 1919 yılında İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderdikleri raporlarda bölgenin durumuyla ilgili bilgiler sunmuşlardır. Bu raporlar Yüksek Komiserlik aracılığıyla da İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na aktarılmıştır. İngiliz subayların 1919 yılının ilk yarısındaki raporlarına bakıldığında, genellikle Hristiyanların tehdit altında olduklarını vurguladıkları görülmektedir. Ancak buna dair somut bir kanıt sunamadıkları ve yöredeki Rum halkından edindikleri bilgileri aktardıkları anlaşılmaktadır.⁸ Ayrıca işgallere karşı Türklerin teşkilatlanmaya başlamalarıyla, İngiliz yetkililer Karadeniz Bölgesi'ndeki durumları yakından takip edebilmek için teftiş heyetleri oluşturmuşlardır.⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın 3. Ordu Müfettişi olarak bölgeye gelişinden sonra ise mevcut şartlar değişmiştir. Milli teşkilatlanmanın önüne geçilemeyeceğini anlayan İngilizler, askeri birliklerini Samsun ve Merzifon'dan çekmiştir. 25 Eylül 1919'da başlayan boşaltma işlemi 4 Ekim'e kadar sürmüştür. Askeri birliklerin çekilmesinden sonra Samsun bölgesinde sadece temsilciler ve telsiz görevlileri kalmıştır.¹⁰ Kontrol subayları da bölgede kalmaya devam etmişlerdir. İstanbul'un işgalinden sonra ise İngiliz subayları bölgeye İngiliz işgalini çekmeye çalışmıştır. Bu mümkün olmadığında ise Yüksek Komiserliğe, Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum

⁴ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Ankara 2011, s. 102-103.

⁵ *The National Archives, Foreign Office (FO)*, 608/83, 114-115, 1 Mart 1919.

⁶ Jaeschke, *a.g.e.*, s. 103.

⁷ Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", *Toplum ve Bilim*, S:43/44, Ankara 1989, ss.33-76, s. 44.

⁸ *FO*, 608/113, 68-74, 8 Mayıs 1919; *FO*, 608/113, 268-274, 27 Temmuz 1919; *FO*, 608/113, 311-312, 28 Temmuz 1919; Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk 1919-1938*, Ankara 1992, C: I, s. 4-5.

⁹ *FO*, 608/113, 291-294, 30 Temmuz 1919.

¹⁰ Halit Eken, *Millî Mücadele'de Vali (Kapancızade) Hamit Bey*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, s. 120-123.

halkını milli kuvvetlere karşı örgütlemeyi teklif etmişlerdir. Ayrıca bölgeye İstanbul Hükümeti'ne bağlı askeri birliklerin gönderilmesi gibi taleplerde de bulunmuşlardır.¹¹

1. İstanbul'un İşgali

Mondros Ateşkesi sonrası başlayan işgallere karşı Türk halkı teşkilatlanmaya başlamıştır. Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Temsil Heyeti'nin kurulması ve Sivas Kongresi'nde Temsil Heyeti'nin İstanbul Hükümeti ile iletişimini kesmesi Damat Ferit Paşa'nın istifasına sebep olmuştur. Onun yerine gelen Ali Rıza Paşa Hükümeti ile Temsil Heyeti arasında Amasya'da görüşmeler yapılmıştır.¹² Görüşmelerde alınan kararlar doğrultusunda İstanbul'da Meclis-i Mebusan tekrar açılmış ve Misak-ı Milli ilan edilmiştir.¹³ Dolayısıyla 1920, İtilaf Devletleri için beklenmedik bir şekilde başlamıştır. 26-27 Ocak 1920'de, Gelibolu yarımadasındaki Akbaş Cephaneliğine milli kuvvetler tarafından yapılan baskın sonucunda, cephanenin ele geçirilmesi de İtilaf Devletleri'nde bir paniğe yol açmıştır. Ayrıca Maraş'taki halkın direnişi karşısında Fransızlar, 11 Şubat 1920'de şehri terk etmek zorunda kalmışlardır.¹⁴ Tüm bu gelişmeler 28 Şubat 1920'de, Londra'daki konferansta, İtilaf Devletleri tarafından görüşülmüştür. İngiltere bu noktada Maraş olaylarını başa alarak diğer devletlerin dikkatini çekmeye çalışmış ve Mustafa Kemal'i olayların baş sorumlusu olarak göstermiştir.¹⁵

Öte yandan bu gelişmelere karşılık ne yapılabileceğini görüşmek üzere, üç Müttefik Yüksek Komiseri, 3 ve 4 Mart 1920 günlerinde toplantı yapmışlardır. Bu toplantılarda, İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri, ağır şartları olan bir antlaşma yapıldığı takdirde, milliyetçi hareketin bütün kesimlerinden muhalefet ve tepki geleceği hususunda birleşmişlerdir. Ama yine de askeri durumun kuvvetlendirilmesine karar verilmiştir. Ancak zaten, doğuda Ermeni, güneyde Fransız ve batıda Yunan birlikleri olduğu için, Anadolu'da askeri bir tedbir almanın imkânı bulunmamaktadır. Bu sebeple İstanbul'da bir tedbir almayı, burayı işgal etmeyi uygun bulmuşlardır. İtalyan Yüksek Komiseri ise, bu duruma karşı çıkmış ve barış şartlarının hafifletilmesini önermiştir. Yüksek Komiserlerin İstanbul'un işgaliyle ilgili görüşlerini hükümetlerine bildirmeleri üzerine, işgal konusu, 5 Mart 1920 günü Londra'da Yüksek Konsey'de görüşülmüştür. Toplantıda İngiltere şiddetli bir şekilde işgali savunurken, Fransız temsilcisi işgale karşı olmadığını, ancak bu durumun sonuçları üzerinde

¹¹ FO, 371/5049, 141-143, 15 Mayıs 1920.

¹² Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara 1973, C: II, s. 59, 114, 148.

¹³ Ali Satan, *Ya İstiklal Ya Ölüm, Kongrelerle Milli Mücadele Dönemi*, İstanbul 2020, s. 176-178; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara 1973, C: III, s.15-16.

¹⁴ Bozkurt, *a.g.e.* s. 295-296.

¹⁵ Ünsal Yavuz "İngiliz ve Fransız Resmi Belgelerinde İstanbul'un İşgalini (16 Mart 1920) Hazırlayan Gelişmeler" *Belleten*, C: LVI, S:217, Ankara 1992, s. 975.

durulması gerektiğini söylemiştir. İtalyan temsilcisi ise Müttefiklerin, milliyetçilerle savaş halinde olduklarının daha fazla gizlenemeyeceğini, padişahı desteklemenin bir sonuç vermediğini belirterek, Türkiye’de dikkate alınması gereken tek tarafın milliyetçi parti olduğunu vurgulamıştır. Sonuçta, Lord Curzon, Yüksek Konseyin kararını Müttefik Yüksek Komiserleri’ne sunmak üzere bir yazı hazırlamıştır. Bu yazı, 6 Mart 1920’de Lord Curzon’dan Amiral Robeck’e gönderilmiştir.¹⁶ Kuşkusuz tüm etkenler bir araya getirildiğinde işgalin en büyük nedeninin Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele hareketi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷

İstanbul’da bulunan İtalyan, Fransız ve İngiliz delegeleri Londra’dan aldıkları telgrafla İstanbul’un işgal edileceğini ve gelecekte Osmanlı Devleti ile yapılacak olan barış anlaşmasında Osmanlı topraklarının bir kısmının Ermenilere ve Yunanistan’a verileceğini öğrenmişlerdir. Telgrafta, delegelerden bu konuda ellerinden gelenin en iyisini yapmaları istenmiştir. Aslında İngiliz Yüksek Komiseri sunulan şartların çok ağır olduğunu ve sonuçlarının da çok büyük sorunlar yaratacağını ileri sürerek, özellikle Trakya’nın ve İzmir’in Yunanistan’a verilmesinden vazgeçilmesinde ısrar etmiştir. Ancak bu durum Lord Curzon üzerinde etkili olmamıştır. Ayrıca Curzon, Fransızların çekimser, İtalyanların isteksiz tavrına karşılık, Başkan Wilson’dan destek istemiş ve olumlu dönüş almıştır.¹⁸ Bundan sonra bilindiği gibi 16 Mart 1920’de İstanbul işgal edilmiştir.

16 Mart günü İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri, yayınladıkları bildirimlerle işgalin gerekçesini açıklamaya çalışmışlardır.¹⁹ Ayrıca İstanbul İşgal Kuvvetleri Müttefik Orduları Komutanı Korgeneral H. F. M. Wilson tarafından İstanbul halkı için bir bildiri yayımlanmıştır. Söz konusu bildiride, İstanbul halkının görevinin sivil yönetim kurulana kadar barışçıl davranmak olduğu, halk barışçıl olduğu sürece Müttefik askeri kuvvetleri tarafından müdahale olmayacağı vb. uyarılarda bulunulmuş ve yerel halka gözdağı verilmiştir. Bildiride açıkça belirtilen bir diğer husus da, müttefik kuvvetlerine düşmanca davrananların cezalandırılacağı ve onların düşmanlarına (Mustafa Kemal ve Milli Mücadele’ye destek verenler) yardım edenlere de askeri mahkeme tarafından yapılan yargılamalardan sonra ölüm cezası verileceğidir.²⁰

¹⁶ Fahir Armaoğlu “İngiliz Belgelerinde İstanbul’un İşgali (16 Mart 1920)” *Belleten*, C: LXII, S: 234, Ankara 1998, s. 476-478.

¹⁷ Şerafettin Can Erdem “İtilaf Devletleri’nin İstanbul’u Resmen İşgali ve Faaliyetleri” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XXI, S: 62, Ankara 2005, s. 693.

¹⁸ Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 479-482.

¹⁹ Yavuz, *a.g.m.*, s. 980.

²⁰ *FO*, 371/5046, 52, 16 Mart 1920.

2. Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'un Amasya'da Tutuklanması

İstanbul'un işgalinden sonra Samsun'daki İngiliz Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring, Samsun'daki durumu ve tepkileri ayrıntılı bir biçimde aktarmıştır. Perring'in aktarımına göre; 22 Mart 1920'de Mustafa Kemal, ona gönderdiği telgrafta, İstanbul'un işgalinin anlaşma hükümlerine ters olduğunu ve bu yüzden de İngilizlerin 6 saat içinde sahilinden çekilmeleri gerektiğini, aksi halde mutasarrıfın tüm İngilizleri tutuklayarak, İstanbul'a göndereceğini yazmıştır. Yüzbaşı Perring, 22 Mart sabahı gelen bu telgrafın ardından, Türk subaylarının çoktan kasabayı terk ettiklerini, ailelerini iç kısımlara götürdüklerini ve bölgedeki telgraf ağlarının da söküldüğünü belirtmiştir. Ona göre, Milli Mücadele hareketi iç kısımlarda giderek büyümektedir. Türkler, Müttefiklerin en çok da Yunan veya Fransız, işgalinden korktukları için ailelerini iç kısımlara götürmektedirler. Bu bilgilerden sonra Yüzbaşı Perring, Samsun'daki üst yöneticilerin milliyetçilere karşı olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesine yol açan gelişmeleri ise raporunda şu şekilde örneklemiştir; 15. Fırka Komutanı Albay İsmail Bey'e milliyetçi liderlerden bir telgraf gelmiştir. Ancak İsmail Bey, Britanya gemileri oradayken emirleri uygulamanın imkânsız olduğunu iletmiştir. Ayrıca Perring'in iletmişine göre, Trabzon Valisi Hamit Bey'den de kendisine bir telgraf gelmiş ve bu telgrafta Hamit Bey, Mustafa Kemal ile tüm ilişkilerini kestiğini ve Samsun Mutasarrıfına da aynısını öğütlediğini, diğer yetkili Türkleri de Hristiyanların güvenliğinden sorumlu oldukları konusunda uyardığını iletmiştir.²¹

Yüzbaşı Perring, 23 Mart 1920 tarihli raporunda da Karadeniz'deki yetkililerin, kendi düşüncesine göre, Milli Mücadele karşıtı tavrını kanıtlamak istemiştir. Örnek olarak da Samsun Mutasarrıfının çekimser tavrını sunmuştur. Buna göre; Samsun Mutasarrıfı, Mustafa Kemal'e emirlerini uygulamasının imkânsız olduğunu, Ankara'daki meclise de delege gönderemeyeceğini yazmıştır. Perring'in aktarımına göre, 20 Mart gecesi Samsun'da bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Türkler, Fransız ve Yunanlıların Karadeniz kıyılarına çıkmalarına izin vermeyeceklerini görüşmüşlerdi. Bunun yanında toplantıda, Britanya ve İtalyan birlikleri için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. İlaveten Yüzbaşı Perring raporunun devamında Samsun'da milliyetçi liderler de olduğunu iletmiştir. Bir liste halinde sunduğu bu kişiler Ticaret Odası Başkanı Şükrü Efendi, Boşnakzade Süleyman²², Hacı Fono zade Ömer, Şerafettin (Şeref) Efendi'dir. Perring'e göre bu kişiler o günlerde çok aktifti ancak ne tüccar, ne zengin ne de başarılıydılar.²³

²¹ FO, 371/5046, 72-74, 22 Mart 1920.

²² Boşnakzade Süleyman Bey Sivas kongresinde, Canik sancağını temsil etmiştir. Bkz. Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1969, s.74.

²³ FO, 371/5046, 236-238, 23 Mart 1920.

Raporlarında da görüldüğü gibi Yüzbaşı Perring, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği aracılığıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na Samsun'daki üst düzey yetkililerin milliyetçi harekete karşı olduklarına dair bir tablo çizmiştir. Bu konuda Perring'in, ilk anda çekimser davranana bazı idarecilerin düşüncelerini yanlış yorumladığı söylenebilir. Dahası, Milli Mücadele'nin ilerleyen günlerinde Yüzbaşının bu fikirlerinin gerçeklerle bağdaşmayacağı anlaşılacaktır.

Milli Mücadele cephesinden, İstanbul'un işgali, meclisin kapatılması ve çeşitli sürgünlere karşı tepki ise gecikmemiştir. Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine ve tarafsız devletlerin Hariciye Nezaretlerine gönderdiği yazıda İstanbul'un işgalini protesto etmiştir.²⁴ Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının da tutuklanmalarını emretmiştir.²⁵ Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa, Perring'in raporunda da görüldüğü gibi ilk olarak, İngiliz yetkilileri buldukları yerleri terk etmeleri konusunda uyarmıştır. Bu yapılmayınca, pek çok İngiliz subayı tutuklanmıştır. Bunlar içerisinde o sıralar Karadeniz Bölgesi'nde olan subaylar da vardır. Bunlardan birisi de Samsun'daki Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'tur.²⁶

Samsun'daki Siyasi Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring'in İstanbul'un işgalinden sonra gönderdiği yukarıda bahsi geçen raporlarının, meslektaşları Askeri Kontrol Subayı Forbes'un tutuklanmasından sonra değiştiği görülmektedir. Hatırlanacağı üzere Perring, o çevrede Milli Mücadele'nin üst yöneticiler tarafından desteklenmediğini raporlamıştı. Yüzbaşı Forbes'un tutuklanmasından sonra durumun ciddiyetine binaen aldığı her haberi raporlayan Perring, Yüksek Komisere gönderdiği 24 Mart 1920 tarihli raporunda Yüzbaşı Forbes'un ne şekilde tutuklandığını açıklamıştır. Buna göre; Yüzbaşı Forbes, 15 Mart Pazartesi Samsun'dan, Kavak, Lâdik, Amasya, Tokat, Niksar ve Erbaa'yı ziyaret niyetiyle tahminen 10-12 günlük sürecek olan bir gezi için ayrılmıştır. Perring, İstanbul'un İngilizler tarafından işgalini duyar duymaz meslektaşına hemen Samsun'a dönmesini söylemiş ancak cevap alamamıştır. Bundan sonra Yüzbaşı Perring, ilk olarak Samsun'daki 15. Fırka Komutanı Albay İsmail Bey'den, Sivas'taki 3. Kolordu Komutanına, Yüzbaşı Forbes'un bir an evvel Samsun'a dönmesi gerektiği ile ilgili telgraf çekmesini istemiştir. Daha sonra kendisine Samsun Mutasarrıfı aracılığıyla Yüzbaşı Forbes hakkında bilgi gelmiştir. Buna göre Sivas'taki Kolordu Komutanı, İngilizler İstanbul'da Türk yetkilileri tutukladığı için Yüzbaşı Forbes'u tutuklattığını belirtmiş ve Yüzbaşı Forbes'un Amasya'daki 5. Fırka (Tümen) Komutanının misafiri olduğunu iletmiştir. Bunun

²⁴ Atatürk, *Nutuk*, Ankara 1997, s. 278-279.

²⁵ Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Ankara 1985, s.175-177.

²⁶ Atatürk, *a.g.e.*, s. 286.

üzerine Perring, Samsun Mutasarrıfına bu emirlerin iptali için hem Sivas'taki Kolordu Komutanı'na hem de Mustafa Kemal'e yazmasını istemiştir.²⁷

24 Mart 1920 tarihli raporunda da görüldüğü gibi Yüzbaşı Perring, meslektaşı Yüzbaşı Forbes'un tutuklanmasından sonra onun serbest bırakılması için girişimde bulunmuş ama sonuç alamamıştır. Böylece Perring'in, Samsun ve çevresinde Milli Mücadele'nin desteklenmediğine dair bir önceki raporlarında yazdığı değerlendirmelerin, doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu bölgedeki yetkililer Mustafa Kemal'in emirleri doğrultusunda hareket etmekteydi.

Bundan sonra Sivas'taki Kolordu Komutanı ile görüşen Yüzbaşı Perring, Forbes serbest bırakılmazsa, bu durumdan Kolordu Komutanını sorumlu tutacağını belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'e, Yüzbaşı Forbes'u tutuklayanın Kolordu Komutanı değil, başkentleri işgal edilen millet olduğunu, bu sebeple de tahliyesini ancak milletin yapabileceğini, iletmesini tavsiye etmiştir.²⁸

Yüzbaşı Forbes'un ve başka İngiliz subaylarının Türk yetkililer tarafından tutuklandığını öğrenen İstanbul'daki Yüksek Komiser Amiral Robeck ise gelişmeleri İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na aktarmıştır. Buna göre Robeck, 28 Mart 1920 tarihli raporuyla, Samsun'daki Britanya Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'un Amasya'da milliyetçiler tarafından tutuklandığını, bu tutuklamanın Mustafa Kemal'in emriyle hareket eden Sivas'taki 3. Kolorduya bağlı Fırka Komutanı tarafından yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca Robeck, İstanbul Hükümeti'ne başvurarak Osmanlı subaylarının bu eyleminin, Britanya Hükümeti'ne karşı ağır bir hakaret teşkil ettiğini iletmiş ve Britanya Hükümeti adına Forbes'un derhal kendisinin seçtiği bir yere bırakılmasını talep etmiştir.²⁹

Yüksek Komiser Robeck, 30 Mart 1920'de Sadrazama yazdığı telgrafta ise, Samsun'daki Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring'ten aldığı bilgileri aktarmıştır. Buna göre, Yüzbaşı Forbes hala Amasya'da tutukluymuş ve Sivas'taki Kolordu Komutanı onu salmayı reddediyordu. Bunlara ilaveten Ankara-Eskişehir demiryolu şubesinde de pek çok Britanya subayı Türk kuvvetleri tarafından tutuklanmıştı. Mevcut durumu İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na aktaran Yüksek Komiser, Milli Mücadele hareketini artık ciddiye aldığını iletmiştir. Çünkü onun tanımına göre, Osmanlı Hükümeti dahi Britanya subaylarının serbest bırakılmalarını sağlayamamıştır. Tutuklanan subaylardan biri olan Rawlison'un durumu hakkında da bilgisi olmadığını aktaran Robeck, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na ne gibi önlemler alması gerektiğini sormuştur.³⁰

İngiliz yetkilileri bu konuda ne yapacakları hakkında Dışişlerinden haber beklerken, 1 Nisan'da Yüzbaşı Forbes'un serbest bırakıldığını haber almışlardır. Haberi veren Samsun'daki Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring, 3 Nisan tarihli

²⁷ FO, 371/5046, 68-71. 31 Mart 1920.

²⁸ Atatürk, a.g.e., s. 286; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S:25, Vesika 653, Ankara 1958.

²⁹ FO, 371/5046, 46-49, 28 Mart 1920.

³⁰ FO, 371/5046, 64-67, 31 Mart 1920.

raporunda Yüzbaşı Forbes'un serbest bırakıldığını ve Samsun'a geldiğini iletmekteydi.³¹ Ayrıca, Yüzbaşı Perring 3 Nisan 1920 tarihli raporunda Forbes'un tutukluluğu zarfında yaşadıklarını anlattığı raporunu da göndermiştir. Samsun'daki Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'un tutuklu kaldığı zamana dair izlenimlerini aktardığı, 2 Nisan 1920 tarihli raporu aşağıdaki gibidir.

“17 Marttan 1 Nisan'a kadar tutukluydum. Dün Samsun'a geldim. Bu olay; 14 Martta emirlerinizi yerine getirmek için Samsun'dan ayrılmamla başladı. Kavak, Lâdik ve Amasya'ya gittim ve 16'sı gecesi Amasya'ya vardım. İlk olarak Mutasarrıfın ofisine gittim ve vali vekilini gördüm ve bana İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edildiğini bilip bilmediğimi sordu. Ben hayır dedim. Sonra bana resmi olarak onaylanmasa da bu bir gerçek dedi. Bu olay dolayısıyla halkın çok kızgın ve öfkeli olduğunu dolayısıyla, oradaki polisin beni ve oteldeki askerlerimi tutuklamasının gerekli olduğunu söyledi. Ben de ana yoldan yani kasabanın en kalabalık caddesinden geçerek ofisine geldiğimi ancak kalabalıkların düşmanlığıyla veya heyecanıyla karşılaşmadığımı vurguladım.

Ertesi sabah yardımcımı, atları görmesi ve nallaması için gönderdim. Ancak geri döndü ve otelin girişinde iki silahlı polis olduğunu ve dışarı çıkmasına izin vermediklerini söyledi. Ona, kapıdakileri zorla geçerek çıkmasını emrettim öyle de yaptı ancak iki polis tarafından takip edildi ve otele dönmesi söylendi. Kısa süre sonra bir Türk subayı Tümen/Fırka Komutanının (divisininol commander) beni karargâha beklediği mesajını getirdi. Kendisinin beni görmeye gelemediği için, aracını özür olarak gönderdiğini söylediler.

İstenilen yere gittiğimde, Tümen Komutanını ve mutasarrıfı çok tedirgin bir halde buldum. Şimdi İstanbul'dan haber geldiğini ve İngilizlerin şehri işgal ettiği haberini aldığını, bu durumun halk üzerinde etkisinin kötü olacağını ve İngiliz üniformalı birini görürlerse incitebileceklerini bu sebeple bizi Amasya'da tutacaklarını açıkladılar. Bende onlara yapılacak işlerim olduğunu ancak güvenliğimden endişe ediyorlarsa Samsun'daki ana karargâha dönmekten başka alternatifim olmadığını söyledim. Buna izin veremeyeceklerini söylediler. Ayrıca Tümen Komutanı, Sivas Kolordu Komutanı'ndan emir aldığını söyledi. Bende kendim karar vermek istediğimi ve küçük bir gecikmeyle Samsun'a döneceğimi söyledim. Ben ısrar edince Tümen Komutanı, Kolordu Komutanı'na tekrar telgrafla soracağımı söyledi ve içeriye girdi. Sonra döndü ve Kolordu Komutanı'nın gitmemize izin vermediğini söyledi. Ancak 30 dakika içerisinde ona bağlanması imkânsızdı, yalan söylüyordu. Onu anladığımı ancak Amasya'dan ayrılmaya kararlı olduğumu söyleyince tekrar telgrafın başına gitmek için odadan ayrıldı.

Mutasarrıf, olayla hiçbir ilgisi olmadığını, Sivas Valisinden emir almadığını, İstanbul merkezi bir hükümet olmadığından dolayı milliyetçi partinin Amasya ve daha içerilerdeki kasabalarda hükümet kurduğunu bu

³¹ FO, 371/5047, 145-146. 13 Nisan 1920.

hükümetin tamamen askeri kanatla yürütüldüğünü, benim için bir şey yapamayacağını söyledi.

Daha sonra içeriye yedi sivil geldi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi olduklarını, karargâhtan ayrılırsam başıma gelebilecekler hakkında beni uyarmak istediklerini zaten burada bir misafir olarak tutulduğumu ve korunacağımı söylediler. Ben de benzer bir durumda iki buçuk yıllık tecrübem olduğunu ve anılarımın hala taze olduğunu söyledim ve bu şerefi reddetmek zorunda olduğumu ilettim. Sonra gittiler ve bana da Tümen Komutanını beklememi söylediler. Türk subayına beklemeye niyetim olmadığını otelime yürüyerek gideceğimi, söyledikleri şeyi yani halkın bana karşı düşmanca tutumda olup olmadığını test edeceğimi söyledim. 1 km boyunca ne bir saldırı ne de bana karşı bir gösteri olmadan kasabanın en kalabalık yerinden yürüdüm. Otele varınca ekibime, Tümen Komutanına yazmasını, bana Samsun'a dönmemde eşlik edip etmeyeceğini hemen söylemesini, bir an evvel Amasya'dan ayrılacağına söyledim. Askerim, kırk tane silahlı adamın geldiğini görünce korkarak ayrıldı. Oteli çevrelemişlerdi. Yirmi kadarı da otelin içine girmiş ve koridor boyunca benim odamın dışında pozisyon almışlardı. Bir subay, onlara süngü tak emrini verdi. Kısa süre sonra, bir subay Tümen Komutanı'yla görüştüğünü söyledi. Ben de subaya, bir an evvel gitmem gerektiğini eğer karşı çıkarlarsa tabancamı kullanmaktan çekinmeyeceğimi söyledim. Oradan ayrılmama izin verildi. Hana atımı almaya gittiğimde ise atlar yoktu. Bana Tümen/Fırka karargâhındaki barakaya götürüldükleri söylendi. Sonra bir subay Tümen Komutanı'nın döndüğünü ve onunla görüşmemin tavsiye edildiğini söyledi.

Bir araçla gittik, vardığımızda bir subay orada olduğum sürece bir odada kalmam için emir aldığını söyledi. Kapımın önüne süngü takmış iki subay koydu ve yanımdaki odada benim ekibim/askerlerim kaldılar. Tercümanım ve batmanımın elinde bulunan iki tüfek Tümen Karargâhına vardıklarında onlardan alındı. Birkaç gün sonra bir subay benim tabancamı almak istedi ben reddedince Alay Komutanını çağırdı ve benim isteğimi görmezden geldiler. Bana korkmamam gerektiğini beni koruyacaklarını söylediler ancak ben korkunun bu durumdan daha iyi olduğunu söyledim. Bana eğer güç kullanmak isteselerdi bunu şimdiye kadar yapmış olacaklarını söylediler. Ben de onlara, o zaman bu saçmalığa bir son vermeliyim ve beni koruma zahmetinden sizi kurtarmalıyım cevabını verdim. Ayrıca beni Sivas'a götüreceklerini söylediler. Amasya'dan Samsun haricinde bir yere özgür iradem dışında götürülürsem tabancamı kullanmaktan çekinmeyeceği söyledim. Bize günde 3 saat egzersiz yapma izni veriliyordu. Biz odadan ayrılmadan önce nöbetçi askerler gönderiliyordu. Bir gün, odamı arama şansını yakaladılar ama sanırım yapamadılar.

Pek çok girişimde bulunsam da Tümen/Fırka Komutanı beni görmeyi reddediyordu. Nöbetçiler dışında, hiçbir subayla konuşmama müsaade edilmedi. Tutulmama karşı itiraz için yazdığım mektupları ekte gönderdim. 30 Mart günü saat 5 pm'de karargâha çağırıldım ve içeride dokuz Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi ve Tümen Komutanı vardı. Bana uzun bir konuşma yaptılar ve İstanbul'un işgalinden ve genel

tavırlarımızdan şikâyetleri olduğundan bahsettiler. Ben de, hükümetim adına güvence veremeyeceğimi ve bu tarz konuşmaları tartışmayacağımı söyledim. Bana, halkı sakinleştirdiklerini Ankara Hükümeti'nden gelecek kararı beklemeleri gerektiğini ve Samsun'a dönmeme izin verildiğini söylediler.³² Ertesi gün saat 4 am de (insanlar beni görüp telaşlanmasınlar diye) bir subayın komutasındaki yirmi askerle birlikte iki araçla yola çıktık. Çünkü Tümen Komutanı atla dönmemizin güvenli olmayacağını düşündü. Yol boyunca silahlı adamlarla karşılaştık. Çok soğuk bir sabahtı ve bundan dolayı canları sikkindi. Bana düşmanca davranmak yerine beni selamladılar. Bu silahlı adamlar muhtemelen beni tedirgin etmek için ayarlanmıştı. Tümen Komutanı, Havza'da durmamam, Kavak'tan da hızlı geçmem konusunda beni uyardı. Havza'da benim atımın nalı çıktığı için bir saat bekledim ve iki yeni araç bana eşlik etti. Gösteri yapmak için toplanan halk bana çay içmemi önerdi. Tüm bunlardan anladığım büyük bir blöfle karşılaştım. İnsanlar umursamıyorlar ve milliyetçi partiden bıkmışlar. Burada tutuklu olduğum sürece çok çeşitli örnekler gördüm ki askeri birliklerin durumdan hoşnut olmadıklarına dair kanıtlar var. Örneğin, askerler subaylarıyla küstahça konuşuyor. Çok fazla firarı var ve ordu, askerlerin çok küçük bir bölümünü tutabiliyor. İnsanlar her daim benim ve ekibimin istediklerini yapmaya gönüllüydüler. Aslında uçaklarla kasabalarının yıkılmasından inanılmaz korkuyorlar. Samsun'dan bir uçağın geleceği beklentisi Amasya'da yaşayan Türkleri oldukça sınırlendi ve Tümen Komutanına beni serbest bırakması veya göndermesi için rica da bulundular. Onlar serbest bırakılmamam durumunda bir uçağın gelip kasabalarını bombalayarak yerle bir etmesinden çok korktular. (2 Nisan 1920, Samsun, Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes)³³

Samsun'daki Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes, Amasya'da tutuklanmadan önce o çevredeki Türk birliklerinin durumlarını araştırmaktaydı.³⁴ Raporunda da görüldüğü gibi kendisi 17 Mart-1 Nisan 1920 tarihleri arasındaki Amasya'daki 5. Fırka Komutanlığında tutuklu kalmıştır. Raporundaki cümleler dikkate alındığında, tutuklamaya karşılık kendisinin tavırlarının cesurca olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bunun sebebinin bu tür durumlarla karşılaşan İngiliz subaylarına verilen cezalar olduğu söylenebilir. Örneğin; Yüzbaşı Hurst, 10 Haziran 1919'da Merzifon'dan Samsun'a gitmek üzere ayrıldığında Kavak civarında Hüsnü Çavuş çetesi tarafından durdurulmuş ve tek bir kurşun bile atmadan soyulmuştur. Bu sebeple korkaklıkla suçlanarak Askeri Mahkemeye

³² Bu izin, 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in Temsil Heyeti'ne, Yüzbaşı Forbes'un Samsun'a gönderilmesi hakkında çektiği telgraf sonrası, Mustafa Kemal Paşa'nın Temsil Heyeti namına olumlu cevap vermesinden sonra verilmiştir. Bkz. *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, S: 25, Vesika 657.

³³ FO, 371/5047, 149-153. 2 Nisan 1920.

³⁴ FO, 371/5046, 78. 20 Mart 1920.

verilmiştir. Bundan sonra da Samsun'daki görevinden alınmıştır. Ceza alma durumundan İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın ricasıyla kurtulmuştur.³⁵

Yüzbaşı Forbes'un raporunda yazdıklarından, Türk yetkililerinin ona hitapta kibar bir dili seçtikleri görülmektedir. Türk yetkilileri ona tutuklanmasının sebebinin İstanbul'un işgali olarak açıklamışlar ve halkın kendisine zarar verebileceği ihtimaline karşılık emniyetini sağlamaya çalıştıklarını aktarmışlardır. Ancak buna rağmen Yüzbaşı Forbes tutukluluğunda kendisine hakaret edildiğini dile getirmiştir. Onun şikâyetlerini dikkate alan Yüzbaşı Perring, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdiği raporda, Yüzbaşı Forbes'un tutukluğu sırasında ona kötü davranıldığından bahsetmiş ve bu kişilerin adlarının yer aldığı şikâyet listesini de eklemiştir. Buna göre; İstihbarat Subayı Binbaşı Salim Bey hakaret içeren davranışlarda bulunmuştur. Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü³⁶ de alaycı tavırlarla Fırka Kumandanına mesajı iletmeyi reddetmiştir. Perring'e göre, Türk subaylarının tavırları genel olarak aşırı derecede küçük düşürücüdür. Ayrıca bu subaylar 3. Kolordu Komutanı'nın emirlerini uygulamışlardır ve 13 günlük tutukluluğu sırasında sıklıkla Yüzbaşı Forbes'a hakaret içeren davranışlarda bulunmuşlardır. Yüzbaşı Forbes'a kötü davrandığı iddia edilen subayların isimleri ise aşağıdaki gibidir.

Selahaddin Bey: Albay, karargâhı Sivas olan 3. Kolordu Komutanı

Ahmet Rıza Bey: Yarbay, karargâhı Amasya olan 5. Tümen Komutanı

Salim Bey: Binbaşı, karargâhı Amasya olan 5. Tümen İstihbarat Subayı.

Mustafa Bey: Binbaşı, bir alaya komuta ediyor, Amasya'da olan 5. Tümen görevli.

Bekir Bey: Yüzbaşı, Alay Komutanı, Amasya'da

Hüseyin Hüsnü Bey: Yüzbaşı, Amasya'da

Halit Bey: Yüzbaşı, Amasya'da

Şükrü Bey: Teğmen, Bölük Komutanı, Amasya'da.³⁷

Yüzbaşı Forbes'un, bu şikâyet listesini sunmasına rağmen raporunda yazdıklarından kendisine hakaret edilmediği ve misafir olarak tutulduğu sonucu çıkarılabilir. Özellikle de İngilizlerin İstanbul'un işgalinden sonra Türk vekillerine yaptıkları muameleler düşünüldüğünde fark açıkça görülecektir.

Yüzbaşı Forbes ve Perring'in raporlarında dikkati çeken bir başka unsur da, o sıralar Milli Mücadele hareketine karşı sivil tepkiyi sürekli olarak gözlüyor olmalarıdır. Tutukluluk sürecinde bile halkın kendisine davranışına dikkati

³⁵ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk 1919-1938*, s. 14-22; Cemal Güven, *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Görüşmeleri (Asker, Siyasi Temsilci ve Gazeteciler)*, Konya 2012, s. 42.

³⁶ 5. Fırka (Tümen) Harekât Şube Müdürü. Bkz. İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Ankara 2014, s. 411.

³⁷ FO, 371/5047, 147-148, 3 Nisan 1920.

çeken Forbes, kendisine bir saldırı olmamasından, halkın Milli Mücadele hareketini umursamadığı anlamını çıkarmıştır. Aslında bu konuda İngiliz subaylarının aktarımları iki türlüdür. Bir yandan hareketin sürekli büyüdüğü mesajını vermişler, diğer yandan da aynı hareketin hiç desteklenmediğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca raporlarında, Milli Mücadele'ye kimlerin katıldığını veya askeri birliklerin durumunu İngiliz yetkililere düzenli olarak aktarmışlardır. Bu konuda Yüzbaşı Forbes'un raporunda geçen ifadesine göre çevredeki halk, İngiliz uçaklarının gelip yaşadıkları yerleri bombalamasından korktuğu için Milli Mücadele'ye destek vermiyordu. Bu sebeple de kendisini serbest bırakmaları için Türk yetkililerine başvuruda bulunmuşlardı.

Yüzbaşı Forbes'un raporunda yazdıkları o dönemdeki Amasya halkının tutumunu yansıtmamaktadır. Zira Yüzbaşı Forbes'un sürekli Rumlarla temasta olması, gittiği köylerde onlarla fotoğraf çektirmesi ve gizli görüşmeler yapması Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin dikkatini çekmişti. Bu faaliyetlerinden dolayı Forbes, Amasyalılarca takibe alınmıştı. İstanbul'un işgalinden sonra halk tarafından linç edilmesi ihtimaline karşılık Kolordu Komutanlığına haber verilmişti. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın emrine binaen, halkın galeyana gelebileceğini de göz önünde bulundurarak tutuklanması için 5. Fırka Kumandanlığına emir vermiştir.³⁸ Yüzbaşı Forbes tutuklandıktan sonra ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden bir grup Forbes'un kaldığı otele gitmiştir. Halk ise kalabalık bir kitle halinde Hükümet Köprüsünde Forbes'u beklemekteydi. Forbes'un yanına giden heyet bu durumu anlatmış ve onu muhafaza edeceklerinden bahsetmiştir. Dolayısıyla, Yüzbaşı Forbes'un raporunda yazdığı gibi bölgedeki halk tepkisiz değildir.³⁹ İlâveten İstanbul'un işgali duyulunca 19 Mart 1920 günü Amasya'da binlerce kişinin katılımıyla bir miting düzenlenmiştir. Mitingde alınan kararlar ise Temsil Heyeti'ne ve İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderilmiştir.⁴⁰ Ancak Forbes, Türk yetkililerin kendisinin can güvenliği ile ilgili endişelerine de inanmamış ve yazdıklarında bunu kanıtlamaya çalışmıştır. İlâveten Forbes'un tutuklanmasına rağmen İngiliz yetkililere olağandışı bir durum olmadığı şeklinde bir mesaj vermeye çalıştığı da söylenebilir.

Yüzbaşı Perring tarafından, Forbes'un serbest bırakılması yönünde yapılan girişimler sebebiyle Kolordu Komutanlığı'na başvuran 15. Fırka Komutanı İsmail Bey ise İstanbul'un işgalinden dolayı endişelerini iletmiştir.⁴¹ Ayrıca Forbes'un Samsun'a gitme isteği de Tümen Komutanı Ahmet Rıza Bey tarafından 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'e iletilmiştir. Forbes'un raporunda yazdığı gibi blöf yapılmıyordu.⁴² Ahmet Rıza Bey'in telgrafına karşılık

³⁸ Hüseyin Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, Ankara 1992, s. 192.

³⁹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S: 25, Vesika 637.

⁴⁰ Menç, a.g.e., s. 198.

⁴¹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S: 25, Vesika 651.

⁴² *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S: 25, Vesika 637.

ise, 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, 25 Mart tarihli cevabında İngilizlerin meclisi basıp, milletvekillerini tutuklarına karşılık Amasya halkının derin üzüntüye kapıldıklarını ve bu sebeple verdikleri tepkinin yerinde olduğunu ve Forbes'un tutuklanmasının milli bir hadise olduğunu unutulmamasını belirtmiştir.⁴³

Bu sırada 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Temsil Heyeti'ne, Yüzbaşı Forbes'un Amasya'dan Samsun'a sevk edilmesi hususunda müracaatta bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa 25.03.1920 tarihli cevabında ise Temsil Heyeti'nin bunu münasip gördüğünü iletmiştir.⁴⁴ Selahattin Bey bundan sonra 5. (Amasya) ve 15. (Samsun) Fırka Komutanlıklarına emir göndererek Yüzbaşı Forbes'un bir subay ve yirmi süvari koruması altında Amasya'dan Kavak'a oradan da Samsun'a sevkini emretmiştir.⁴⁵ Ayrıca Amasya halkının galeyanının belirtilmesi için yol boyunca onun raporunda da belirttiği gibi silahlı kişiler yerleştirilmiştir. Buradaki amaç ise Forbes'a korku vermektir. Raporunda, bu durumu anlamış olduğunu ve blöfle karşılaştığını yazsa da Yüzbaşı Forbes, o gün yanındaki muhafıza "hani silahlarınız yoktu? Bu hal nedir? şeklindeki ifadesiyle endişesini gizleyememiştir.⁴⁶

Amasya'da tutuklanan Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes, kendi raporunda da yazdığı gibi, önce Amasya'dan Samsun'a gönderilmiş daha sonra da serbest bırakılmıştır. Türk yetkililerinin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bu olay o dönemde milli bir hadise olarak adlandırılmış ve İstanbul'un işgaline karşılık gerçekleştirilmiştir.

Sonuç

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Samsun'a gelen İngiliz Kontrol Subayları 1919 yılında İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdikleri raporlarda, bölgenin durumuyla ilgili bilgiler sunmaktaydı. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgalinden sonra ise Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle ülkedeki İngiliz yetkililerinden bazıları tutuklanmıştır. Bu kapsamda Amasya'da tutuklanan İngiliz subaylarından birisi de Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı Forbes'tur. Yüzbaşı Forbes, yaklaşık olarak iki hafta gibi bir zaman zarfında tutuklu kalmışsa da onun tutuklanması o dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Milli Mücadele hareketinin, İstanbul'un işgaline olan tepkisinin yansımalarından birisidir. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle İstanbul'un işgaline ve Malta sürgünlerine karşılık yapılan tutuklamalar, o dönemde İngiliz yetkililer tarafından Britanya Hükümeti'ne yapılmış büyük bir hakaret olarak değerlendirmiştir. Ayrıca İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck, İtilaf subaylarının tutuklanmasından sonra Milli Mücadele hareketini

⁴³ Menç, a.g.e., s. 202; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S: 25, Vesika 655.

⁴⁴ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S: 25, Vesika 657.

⁴⁵ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S: 25, Vesika 658.

⁴⁶ Menç, a.g.e., s. 204.

artık ciddiye aldığını iletmiştir. Çünkü Osmanlı Hükümeti dahi Britanya subaylarının serbest bırakılmalarını sağlayamamıştır.

Yüzbaşı Forbes gibi o sıralar Mustafa Kemal'in emriyle tutuklanan İngiliz subayları, Malta sürgünlerine karşılık elde tutulmuştur. Sayı olarak tutuklanan Türklerden az olsalar da (dörtte biri kadar) ileri de bu kişiler Malta'ya sürülmüş Türkleri kurtarmaya yetecektir.⁴⁷

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynakları

The National Archives (United Kingdom Government)

FO, (Foreign Office)

FO, 608/83, 114-115, 1 Mart 1919.

FO, 608/113, 68-74, 8 Mayıs 1919.

FO, 608/113, 268-274, 27 Temmuz 1919

FO, 608/113, 311-312, 28 Temmuz 1919.

FO, 608/113, 291-294, 30 Temmuz 1919.

FO, 371/5046, 52, 16 Mart 1920.

FO, 371/5046, 78. 20 Mart 1920.

FO, 371/5046, 72-74, 22 Mart 1920.

FO, 371/5046, 236-238, 23 Mart 1920.

FO, 371/5046, 46-49, 28 Mart 1920.

FO, 371/5046, 64-67, 31 Mart 1920.

FO, 371/5046, 68-71. 31 Mart 1920.

FO, 371/5047, 149-153. 2 Nisan 1920.

FO, 371/5047, 147-148, 3 Nisan 1920.

FO, 371/5047, 145-146. 13 Nisan 1920.

FO, 371/5049, 141-143, 15 Mayıs 1920.

2. Kitap ve Makaleler

ARMAOĞLU, Fahir, “İngiliz Belgelerinde İstanbul’un İşgali (16 Mart 1920)” *Belleten*, C: LXII, S:234, Ankara 1998, ss.467-494.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997.

BOZKURT, Abdurrahman, *İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

⁴⁷ Şimşir, *Malta Sürgünleri*, s. 178-179.

EKEN, Halit, *Millî Mücadele'de Vali (Kapancızade) Hamit Bey*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.

ERDEM, Şerafettin Can “İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u Resmen İşgali ve Faaliyetleri” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XXI, S: 62, Ankara 2005, ss.677-699.

GOLOĞLU, Mahmut, *Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara 1969.

GÖRGÜLÜ, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

GÜVEN, Cemal, *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Görüşmeleri (Asker, Siyasi Temsilci ve Gazeteciler)*, Eğitim Yayınevi, Konya 2012. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*.

JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 3. Baskı.

MENÇ, Hüseyin, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, Ankara 1992.

OKUR, Mehmet-KÜÇÜKÜĞURLU, Murat, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Millî Mücadele (1918-1920)*, Serander Yayınları, Trabzon 2006.

SATAN, Ali, *Ya İstiklal Ya Ölüm, Kongrelerle Millî Mücadele Dönemi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

ŞİMŞİR, Bilal, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

ŞİMŞİR, Bilal N., *İngiliz Belgelerinde Atatürk 1919-1938 Cilt I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I. Cilt*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973.

TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II. Cilt*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973.

TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar III. Cilt*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973.

YAVUZ, Ünsal “İngiliz ve Fransız Resmi Belgelerinde İstanbul'un İşgalini (16 Mart 1920) Hazırlayan Gelişmeler” *Belleten*, C: LVI, S: 217, Ankara 1992, ss. 963-984.

YERASİMOS, Stefanos, “Pontus Meselesi (1912-1923)” *Toplum ve Bilim*, S:43/44, Ankara 1989, ss. 33-76.